

Anna Zbaraszewska

Uniwersytet Szczeciński

ROLA RACHUNKU PRZEŁYWÓW PIENIĘŻNYCH W ZARZĄDZANIU MAŁYMI JEDNOSTKAMI GOSPODARCZYMI

Streszczenie

Rachunek przepływów pieniężnych jest elementem sprawozdania finansowego. Jest on sporządzany przez małe i średnie podmioty gospodarcze, lecz nie jest dla nich obligatoryjny. Pozwala lepiej zarządzać firmą, pomagając w podjęciu decyzji. Artykuł ukazuje znaczenie tego rocznego sprawozdania w prowadzeniu działalności jednostek gospodarczych.

Słowa kluczowe: rachunek przepływów pieniężnych, płynność finansowa, przepływy z działalności operacyjnej, przepływy z działalności finansowej, przepływy z działalności inwestycyjnej, niewypłacalność, strumienie pieniężne.

Wprowadzenie

Sporządzane przez jednostki gospodarcze sprawozdanie finansowe obejmuje: bilans, rachunek zysków i strat, informację dodatkową, zestawienie zmian w kapitale (funduszu) własnym oraz rachunek przepływów pieniężnych. Ustawa o rachunkowości nakłada na jednostki gospodarcze podporządkowane jej przepisom obowiązek sporządzania trzech elementów sprawozdania: bilansu, rachunku zysków i strat oraz informacji dodatkowej. Dwa kolejne elementy sprawozdania finansowego są sporządzane przez jednostki, których sprawozda-

nie podlega corocznemu badaniu. Według przepisów znowelizowanej ustawy o rachunkowości do sporządzania rachunku przepływów pieniężnych są zobowiązane banki, zakłady ubezpieczeń, jednostki działające na podstawie przepisów o publicznym obrocie papierami wartościowymi, funduszach powierniczych, inwestycyjnych, jednostki działające na podstawie przepisów o organizacjach i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych oraz spółki akcyjne.

Inne podmioty mają obowiązek sporządzania tego elementu sprawozdania finansowego w przypadku, gdy w roku obrotowym, za który sporządzane jest sprawozdanie, spełniły co najmniej dwa z następujących warunków:

- średnioroczne zatrudnienie w przeliczeniu na pełne etaty wyniosło co najmniej 50 osób,
- suma aktywów bilansu na koniec roku obrotowego stanowiła w walucie polskiej równowartość co najmniej 2,5 mln euro,
- przychody netto ze sprzedaży towarów i produktów oraz operacji finansowych za rok obrotowy stanowiły w walucie polskiej równowartość co najmniej 5 mln euro.

Jak wynika z istniejących przepisów, małe i średnie przedsiębiorstwa są zwolnione z obowiązkowego sporządzania rachunku przepływów pieniężnych. Przydatność tego elementu sprawozdania w prowadzeniu działalności gospodarczej przez małe podmioty gospodarcze jest olbrzymia.

Celem artykułu jest przedstawienie roli rachunku przepływów pieniężnych w zarządzaniu małymi jednostkami gospodarczymi. W artykule przedstawiono również uproszczony układ rachunku przepływów pieniężnych, który może być zastosowany w małych i średnich przedsiębiorstwach.

1. Zarządzanie płynnością finansową a cele działalności przedsiębiorstwa

Przedsiębiorstwa działające na rynku w swej codziennej działalności polegającej między innymi na zaopatrzeniu w surowce i materiały lub towary handlowe, sprzedaży wytworzonych produktów gotowych, regulowaniu zobowiązań bieżących i uzyskiwaniu wpływów z należności, na bieżąco zarządzają środkami pieniężnymi. Zmieniające się warunki, w jakich funkcjonują przedsiębiorstwa, powodują, że właściciele lub kadra zarządzająca jednostką gospodarczą muszą mieć na uwadze utrzymanie płynności finansowej. Jej brak prowadzi do utraty zdolności regulowania zobowiązań bieżących. Przedsiębiorstwo staje się mało atrakcyjne jako kredytobiorca, a banki ograniczają dostęp do kredytów.

Wynikiem tego może być utrata kontrahentów, którzy w przypadku braku rozwoju firmy poszukiwać będą innych partnerów handlowych. Utrzymujące się trudności w zapłacie wymagalnych zobowiązań są pierwszą oznaką problemów przedsiębiorstwa, które mogą prowadzić do stanu niewypłacalności, a w konsekwencji do upadłości firmy.

Dla sprawnego funkcjonowania jednostki gospodarczej niezbędne jest generowanie środków pieniężnych, które pozwalają na rozwój przedsiębiorstwa. Działalność gospodarcza angażuje czynniki produkcji, które w wyniku procesu produkcji zamieniają się w produkty. Produkty wskutek sprzedaży stają się źródłem przychodu środków pieniężnych niezbędnych do spłaty zobowiązań jednostki gospodarczej, zakupu środków produkcji, co jest podstawą funkcjonowania przedsiębiorstwa.

Celem gospodarowania środkami pieniężnymi jest optymalizacja ich zasobów w bieżącej działalności przedsiębiorstwa, a także zminimalizowanie kosztów ich zaangażowania w tę działalność¹. Zachowanie płynności finansowej będzie polegało na utrzymywaniu równowagi pomiędzy strumieniami finansowymi wypływającymi z przedsiębiorstwa i wpływającymi do niego.

Zarządzanie jednostką gospodarczą powinno zmierzać do:

- osiągnięcia niezbędnej nadwyżki środków pieniężnych,
- kształtowania wielkości strumieni pieniężnych w sposób, który będzie gwarantował równowagę finansową,
- prawidłowego rozkładu strumieni pieniężnych w czasie,
- minimalizację lub nawet eliminację ryzyka niewypłacalności².

Skuteczność zarządzania przedsiębiorstwem jest uzależniona od prawidłowego i jasnego sformułowania celów, które chce osiągnąć jednostka gospodarcza. Jednostka funkcjonująca w warunkach wolnego rynku powinna oprócz celów ustalić środki i metody ich osiągnięcia. Pomimo różnych celów uzależnionych od zmieniających się warunków funkcjonowania przyjmuje się, że z punktu widzenia właścicieli firmy celem nadrzędnym w podejmowaniu wszystkich decyzji w przedsiębiorstwie jest maksymalizowanie korzyści w pos-

¹ E. Śnieżek, *Przepływy pieniężne ex post i ex ante*, Fundacja Rozwoju Rachunkowości w Polsce, Warszawa 1999, s. 6.

² Por. T. Kiziukiewicz, *Sprawozdanie z przepływu środków pieniężnych w zarządzaniu firmą według ustawy o rachunkowości i wytycznych ministra finansów*, Ekspert, Wrocław 1995, s. 7.

taci bogactwa właścicieli. Z punktu widzenia osób zarządzających głównym celem działalności firmy jest jej przetrwanie³.

Te główne cele zarządzania nie przekreślają istnienia innych celów częściowych, do których zalicza się:

- osiągnięcie zysku,
- zachowanie płynności finansowej,
- wzrost kapitału własnego⁴.

Rozwój przedsiębiorstwa w długim okresie wymaga osiągnięcia zysków, posiadania potencjału niezbędnego do prowadzenia działalności, jak i zachowania płynności finansowej. Rentowność przedsiębiorstwa w krótkim okresie nie musi być związana z wypłacalnością firmy i na odwrót – firma nierentowna może być wypłacalna przez dłuższy okres. Związane jest to z zasadami ustalania wyniku finansowego, a dokładnie z zasadą współmierności przychodów i kosztów, memoriałową i ostrożności.

Wielkość zysku w znacznym stopniu uzależniona jest także od prowadzonej przez przedsiębiorstwo polityki bilansowej. Z tego też powodu w krótkim okresie zysk nie jest miarodajnym wskaźnikiem opisującym sytuację finansową jednostki gospodarczej. Realizowanie zysku nie przesądza o zdolności przedsiębiorstwa do prawidłowego funkcjonowania. Jednostka gospodarcza musi osiągać zyski i jednocześnie zachować wypłacalność w długim okresie. Pomiar zysków przebiega w jednostkach pieniężnych, stąd często zysk utożsamiany jest z dostępnymi środkami pieniężnymi. Dlatego też do oceny sytuacji finansowej przedsiębiorstwa częściej wykorzystywane są rachunki przepływów pieniężnych, które odzwierciedlają przede wszystkim wartość strumieni pieniężnych wygosparowanych w wyniku prowadzonej działalności przedsiębiorstwa. Istotę rachunku przepływów pieniężnych można zdefiniować jako sposób prezentowania dodatniego strumienia środków pieniężnych z prowadzonej działalności przedsiębiorstwa oraz kierunku jego zagospodarowania.

³ W. Gos, *Rachunek przepływów pieniężnych w świetle krajowego standardu rachunkowości*, Difin, Warszawa 2004, s. 10.

⁴ W. Gos, *Przepływy pieniężne w systemie rachunkowości*, Rozprawy i Studia t. (CDLXXIII) 399, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2001, s. 28.

2. Rachunek przepływów pieniężnych w małych jednostkach gospodarczych

Badanie strumieni pieniężnych na podstawie rachunku przepływów pieniężnych dostarcza informacji niezbędnych do oceny możliwości oddziaływania jednostki gospodarczej na wielkość i rozkład w czasie zasobów finansowych. Informacje o przepływach pieniężnych są niezbędne do określenia zdolności kumulowania gotówki i jej ekwiwalentów przez przedsiębiorstwo. Prawidłowa interpretacja strumieni pieniężnych w jednostce gospodarczej pozwala na właściwe określenie zmian sytuacji finansowej jednostki, struktury jej finansowania oraz płynności. Umożliwia także prawidłowe oddziaływanie firmy na wielkość i terminowość przepływów pieniężnych dla ich dostosowania do określonych potrzeb przedsiębiorstwa. Niezbędnych informacji związanych ze środkami pieniężnymi dostarcza rachunek przepływów pieniężnych. Ukazuje on ruch środków pieniężnych w jednostce gospodarczej z podziałem na trzy działalności: operacyjną, inwestycyjną i finansową. Znowelizowana ustawa o rachunkowości oraz Krajowy Standard Rachunkowości nr 1 dopuszcza ustalanie przepływów z działalności operacyjnej dwiema metodami: pośrednią i bezpośrednią. W metodzie pośredniej punktem wyjścia jest zysk netto, który koryguje się o pozycje niepowodujące zmian w gotówce i jej ekwiwalentach. Metoda bezpośrednia wykazuje podstawowe wpływy i wydatki związane z działalnością operacyjną. Pozostałe dwie działalności, tj. inwestycyjna i finansowa, są zawsze ustalane przy zastosowaniu metody bezpośredniej.

Biorąc pod uwagę potrzeby informacyjne małych i średnich przedsiębiorstw, budowę planu kont oraz posiadane narzędzia informatyczne, wydaje się, że bardziej czytelny i łatwiejszy do zestawienia byłby dla tych podmiotów rachunek przepływów pieniężnych sporządzony metodą bezpośrednią. Dane niezbędne do sporządzenia rachunku mogą być zaczerpnięte z zestawienia obrotów i sald jednostki za dany okres. Rachunek przepływów pieniężnych sporządzany na potrzeby małych podmiotów nie musi być aż tak rozbudowany jak obligatoryjny rachunek przepływów pieniężnych.

Przykładowy układ rachunku przepływów pieniężnych dla małych jednostek gospodarczych sporządzony metodą bezpośrednią prezentowany jest w tabeli 1.

Tabela 1. Układ rachunku przepływów pieniężnych
dla małych jednostek gospodarczych

A. Przepływy środków pieniężnych z działalności operacyjnej
I. Wpływy:
1. Wpływy ze sprzedaży produktów, usług, towarów i materiałów
2. Inne wpływy (niezaliczane do wpływów z działalności inwestycyjnej i finansowej)
II. Wydatki:
1. Zakup materiałów i towarów
2. Koszty rodzajowe bez amortyzacji
3. Podatki i opłaty o charakterze publicznoprawnym
4. Inne wydatki operacyjne
B. Przepływy środków pieniężnych z działalności inwestycyjnej
I. Wpływy:
1. Zbycie wartości niematerialnych i prawnych i rzeczowych aktywów trwałych
2. Inne wpływy inwestycyjne
II. Wydatki:
1. Nabycie wartości niematerialnych i prawnych i rzeczowych aktywów trwałych
2. Inne wydatki inwestycyjne
C. Przepływy środków pieniężnych z działalności finansowej
I. Wpływy:
1. Wpływy z tytułu zaciągniętych kredytów i pożyczek
2. Inne wpływy finansowe (na przykład rozliczenia z właścicielem)
II. Wydatki:
1. Spłata zaciągniętych kredytów i pożyczek
2. Odsetki
3. Inne wydatki inwestycyjne (na przykład rozliczenia z właścicielem)

Źródło: opracowanie własne.

3. Kierunki przepływów pieniężnych według rodzajów działalności

Przepływy z działalności operacyjnej powinny zazwyczaj wykazywać dodatnie saldo. Podstawowa działalność operacyjna w dobrze funkcjonującym przedsiębiorstwie powinna zapewniać taką nadwyżkę środków pieniężnych, która pozwoliłaby na pokrycie ujemnego salda przepływów pieniężnych z pozostałych działalności.

W przedsiębiorstwach mogą występować trzy sytuacje:

- 1) przedsiębiorstwo osiąga dodatnie przepływy z działalności operacyjnej, które pozwalają na finansowanie rozwoju w ramach przyjętego zakresu samofinansowania i przyjętej struktury kapitału,
- 2) przedsiębiorstwo osiąga z działalności operacyjnej przepływy pieniężne pozwalające na realizowanie zobowiązań wobec właścicieli i wierzycieli bez naruszenia zdolności rozwojowych w przyszłości, ale przy

jednoczesnym ograniczeniu samofinansowania bieżących wydatków inwestycyjnych,

- 3) wysokość przepływów z działalności operacyjnej nie gwarantuje realizacji bieżących zobowiązań (mogą być ujemne), co narusza równowagę finansową jednostki gospodarczej, jej zdolność rozwojową w przyszłości, może wskazywać na nieprawidłowe wykorzystanie amortyzacji z ryzykiem dekapitalizacji majątku trwałego.

Przepływy z działalności inwestycyjnej wskazują gotówkowe konsekwencje decyzji przedsiębiorstwa w zakresie długoterminowej alokacji kapitału w inwestycje rzeczowe, finansowe i lokaty na rynku pieniężnym. Dla małych jednostek gospodarczych szczególnie ważne jest inwestowanie w aktywa rzeczowe, gdyż decyduje to o rozwoju przedsiębiorstwa, wzmocnieniu jego pozycji na rynku i rozszerzeniu zakresu działalności operacyjnej. Przepływy z działalności inwestycyjnej w rozwijających się przedsiębiorstwach zazwyczaj wykazują saldo ujemne. Wydatki związane z nabyciem środków trwałych najczęściej są większe niż kwoty dokonywanych odpisów amortyzacyjnych, ale jednocześnie przedsiębiorstwo może zwiększyć posiadane zdolności produkcyjne. Ujemne saldo przepływów z działalności inwestycyjnej może być także spowodowane inwestowaniem środków pieniężnych w finansowe i niefinansowe składniki inwestycji długoterminowych.

Przepływy z działalności finansowej mogą wykazywać w różnych okresach zarówno saldo dodatnie, jak i ujemne. Wpływy pieniężne w działalności finansowej są konsekwencją pozyskiwania kapitału długo- i krótkoterminowego, zarówno pożyczkowego, jak i wpłat właścicieli. Zwiększone wpływy środków pieniężnych w tej działalności związane są z pozyskiwaniem zewnętrznych źródeł finansowania w celu rozwoju przedsiębiorstwa. W kolejnych okresach następuje spłata zadłużenia, co powoduje powstanie ujemnego salda środków pieniężnych z działalności finansowej.

Możliwe warianty sytuacji finansowej przedsiębiorstwa ze względu na stan środków pieniężnych zaprezentowano w tabeli 2.

Tabela 2. Kierunki przepływów pieniężnych netto według rodzajów działalności

Warianty sytuacji finansowej	Działalność operacyjna	Działalność inwestycyjna	Działalność finansowa
I	+	+	+
II	+	+	-
III	+	-	+
IV	+	-	-
V	-	+	+
VI	-	+	-
VII	-	-	+
VIII	-	-	-

Znakiem (+) oznaczone są dodatnie przepływy pieniężne netto, znakiem (-) ujemne przepływy netto.

Źródło: opracowanie na podstawie E. Nowak, *Analiza sprawozdań finansowych*, PWE, Warszawa 2005, s. 141.

Wariant I, w którym dodatnie przepływy występują w każdej z trzech działalności, charakterystyczny jest dla firm, które mają wysoką płynność finansową. Podmiot taki może podejmować nowe przedsięwzięcia związane z rozwojem nawet na dużą skalę. Niestety w praktyce gospodarczej wśród małych firm taka sytuacja występuje niezwykle rzadko lub wcale.

Wariant II charakteryzuje się dodatnimi saldami przepływów pieniężnych z działalności operacyjnej i inwestycyjnej oraz ujemnym saldem środków pieniężnych z działalności finansowej. Taki stan może oznaczać, że przedsiębiorstwo dokonuje wyprzedaży majątku trwałego i wymienia jego składniki na nowe w związku z przeprowadzaną restrukturyzacją. Inna sytuacja przy takim stanie przepływów może oznaczać, że wpływy z działalności operacyjnej nie wystarczają na spłatę zobowiązań i dlatego przedsiębiorstwo musi dokonać wyprzedaży składników aktywów trwałych. Taka sytuacja jest sytuacją negatywną w działalności przedsiębiorstwa.

Wariant III to sytuacja, gdy przepływy z działalności operacyjnej i finansowej są dodatnie, a z działalności inwestycyjnej ujemne. Ma to miejsce wówczas, gdy przedsiębiorstwo z nadwyżki pieniężnej osiągniętej z działalności operacyjnej dokonuje zwiększonych inwestycji, korzystając także przy tym z zewnętrznych źródeł finansowania. Taki układ przepływów pieniężnych ma miejsce w firmach, które znajdują się w fazie rozwoju i jest on jak najbardziej prawidłowy.

Wariant IV, w którym występuje dodatnie saldo przepływów pieniężnych z działalności operacyjnej oraz ujemne salda z działalności inwestycyjnej i finansowej, może oznaczać zarówno sytuację korzystną, jak i niekorzystną. Korzystna sytuacja to taka, gdy nadwyżka pieniężna osiągnięta z działalności operacyjnej jest na tyle duża, aby pokryć wydatki na działalność inwestycyjną i finansową. Problem zaczyna się, gdy ujemna wartość przepływów pieniężnych z działalności inwestycyjnej i finansowej przewyższy wartość dodatnią przepływów z działalności operacyjnej – jest to sygnał, że pojawiły się trudności finansowe. Pokonanie ich może nastąpić poprzez podjęcie nowych inwestycji.

Wariant V to taki, w którym ujemne saldo przepływów występuje w działalności operacyjnej, natomiast w pozostałych dwóch działalnościach saldo to jest dodatnie. Taki stan może oznaczać przejściowe trudności finansowe związane z zamrożeniem środków pieniężnych w należnościach i zapasach lub poniesieniem straty w działalności operacyjnej. Niedobór środków pieniężnych z działalności operacyjnej firma pokrywa, wyprzedając aktywa trwałe lub zaciągając kredyty i pożyczki.

Wariant VI jest sytuacją, gdy nadwyżka pieniężna występuje tylko w działalności inwestycyjnej. Jest to sygnał, że firma przeżywa poważne trudności finansowe. Niedobór środków pieniężnych w działalności operacyjnej oraz spłata zaciągniętych kredytów i pożyczek następuje ze środków pozyskanych ze sprzedaży składników majątku firmy.

Wariant VII, w którym jedynie przepływy z działalności finansowej są dodatnie, często występuje w rozwijających się przedsiębiorstwach. Jest to sytuacja, gdy podmiot uzyskuje finansowanie z zewnątrz, które pokrywa wydatki inwestycyjne i niedobór środków pieniężnych z działalności operacyjnej. Dobra inwestycja pozyskanych środków może przyczynić się do poprawy w przyszłości sytuacji przedsiębiorstwa.

Wariant VIII opisuje sytuację, w której ujemne są salda wszystkich trzech działalności. Gdy taki stan utrzymuje się dłużej, następuje bankructwo przedsiębiorstwa.

Sytuację finansową przedsiębiorstwa należy oceniać, biorąc pod uwagę także jego specyfikę działalności. Ważne jest to, na jakim etapie rozwoju znajduje się przedsiębiorstwo, jak silną pozycję ma na rynku. Szczegółnej analizie powinny podlegać przepływy z działalności operacyjnej jako główne źródło pochodzenia środków pieniężnych w firmie.

Podsumowanie

Małe firmy są niezmiernie podatne na wpływy otoczenia i choć wypracowywany przez nie zysk jest proporcjonalnie duży do zaangażowanych środków, to rozwój ich jest w dużej mierze zależny od sytuacji na rynku. Zachowanie płynności finansowej staje się w takiej sytuacji jednym z najważniejszych celów.

W monitorowaniu gospodarki środkami pieniężnymi może pomóc sporządzanie rachunku przepływów pieniężnych. Ten element sprawozdania finansowego, choć nieobligatoryjny dla małych podmiotów, może w znacznym stopniu wspomóc zarządzanie nimi. Sporządzanie rachunku przepływów pieniężnych w małych firmach jest łatwiejsze, gdyż zdarzenia gospodarcze zachodzące w nich można bez problemu zaklasyfikować do odpowiedniej działalności: operacyjnej, inwestycyjnej i finansowej. Dlatego też małe jednostki gospodarcze powinny dostrzec korzyści płynące z tworzenia tego sprawozdania i, choć nie są do tego zobligowane, powinny to sprawozdanie sporządzać.

Zaproponowany układ rachunku przepływów pieniężnych jest czytelny i łatwy do zestawienia nawet dla jednostek, które nie prowadzą ksiąg rachunkowych, a jedynie ewidencje podatkowe. Wydzielenie podstawowych źródeł wpływów i wydatków pozwoli właścicielom na podejmowanie właściwych decyzji dotyczących rozwoju i działalności ich jednostki.

Literatura

- Gos W., *Przepływy pieniężne w systemie rachunkowości*, Rozprawy i Studia t. (CDLXXIII) 399, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2001.
- Gos. W., *Rachunek przepływów pieniężnych w świetle krajowego standardu rachunkowości*, Difin, Warszawa 2004.
- Kiziukiewicz T., *Sprawozdanie z przepływu środków pieniężnych w zarządzaniu firmą według ustawy o rachunkowości i wytycznych ministra finansów*, Ekspert, Wrocław 1995.
- Nowak E., *Analiza sprawozdań finansowych*, PWE, Warszawa 2005.
- Śnieżek E., *Przepływy pieniężne ex post i ex ante*, Fundacja Rozwoju Rachunkowości w Polsce, Warszawa 1999.

THE PART OF CASH FLOW STATEMENTS IN MANAGING OF SMALL ECONOMIC UNITS

Summary

The cash flow is a very important part of financial statement, which is prepared by small and middle-sized companies, but it is not obligatory. This report helps to manage firms, assists making decisions of management. The article shows the importance of this annual statement.

Translated by Anna Zbaraszewska

Keywords: cash flow statement, cash flows from operating activities, cash flows from financial activities, cash flows from investment activities, insolvency, cash flows.